

Seljačko-demokratske koalicije (SDK) i Radićevoj političkoj ulozi kao supredsjednika SDK i jednoga od vođa opozicije.

„Žrtva atentata” naslov je posljednjeg poglavlja u ovoj knjizi. Ovo poglavlje autor je posvetio političkim događajima koji su prethodili atentatu u Narodnoj skupštini, samome činu atentata u beogradskoj Narodnoj skupštini 20. lipnja 1928. godine i odjeku atentata u Hrvatskoj. Poglavlje završava smrću Stjepana Radića, 8. kolovoza 1928. godine, i njegovim pogrebom u Zagrebu.

Na kraju knjige nalazi se „Zaključni osvrt”, ukratko prepričan životopis Stjepana Radića, s posebnim naglaskom na njegovu političku djelatnost i važnost za hrvatsku povijest. Nakon „Zaključnog osvrta” slijedi sažetak na engleskom jeziku, kazalo osobnih imena i bilješka o piscu. Knjiga je popraćena crno-bijelim fotografijama iz života Stjepana Radića.

Veliki broj znanstvenih radova i knjiga o Stjepanu Radiću koje su izašle u posljednjih nekoliko godina najbolji su svjedok koliko je još aktualno i važno u hrvatskoj historiografiji proučavanje političke djelatnosti Stjepana Radića, koja je obilježila cijeli njegov život i rad. Tako je i ova knjiga važan izvor za proučavanje života i političkog rada hrvatskog političkog vođe i seljačkog ideologa Stjepana Radića, čiji je politički rad ostavio duboki trag u hrvatskoj povijesti u 20. stoljeću.

Daniel PATAFTA

Thomas LINEHAN, *British Fascism 1918-39, Parties, Ideology and Culture*, Manchester University Press, Manchester, New York 2000., xiii, 306 str.

U ovoj knjizi britanskog povjesničara Thomasa Linehana prikazan je nastanak, razvoj i djelovanje fašističkih političkih stranaka u Velikoj Britaniji u međuratnom razdoblju. Knjiga je zamišljena kao sinteza postojeće literature o toj temi, a jednim dijelom se zasniva i na istraživanju arhivskih izvora Državnog arhiva u Londonu (Public Records Office) i tiska britanskih fašističkih stranaka. U tom smislu knjiga je koristan pregled razvoja fašizma u Velikoj Britaniji, ali služi i kao putokaz za dublje ulaženje u tu problematiku.

U uvodnom dijelu Linehan daje pregled osnovnih teorija o nastanku fašizma. Prema marksističkim objašnjenjima, fašizam se razvio iz reakcionarne prirode kapitalističkog društva i kao posljedica njegova propadanja, odnosno kao oružje kapitalista u borbi protiv radničke klase. Uz ovu, pojavila se i teorija o društveno-psihološkim uzrocima fašizma. Tako je Wilhelm Reich još 1933. u svojoj knjizi „Masovna psihologija fašizma” razvio teoriju o fašizmu kao ideologiji kroz koju je pojedinac mogao izraziti svoje pritajene agresivne nagone. Ove teorije su se razvile u razdoblju kada je fašizam bio u punom usponu ili neposredno nakon završetka Drugog svjetskog rata. No, istraživači su im ubrzo pronašli brojne nedostatke, pa su započeli istraživanja koja bi dala nova i bolja objašnjenja fenomena fašizma.

U marksističkim objašnjenjima fašizma često se tvrdilo da se srednja klasa, u strahu za svoju egzistenciju u uvjetima društvenih promjena i jačanja socijalizma, okrenula fašizmu kako bi zaštitila svoj društveni položaj. Činjenica je da fašističke stranke nisu okupljale isključivo pripadnike srednje klase, nego su privlačile osobe iz svih društvenih skupina i slojeva pa tako i radništva.

Povjesničari su pokušali pronaći sličnosti među fašističkim pokretima koji su se pojavili u različitim državama. Takvim istraživanjima se npr. bavio njemački povjesničar Ernst Nolte. Tako su uspjeli utvrditi nekoliko glavnih karakteristika svakog fašističkog pokreta, kao npr. ekstremni nacionalizam, odbacivanje klasnih sukoba i zalaganje za stvaranje društvenog konsenzusa i korporativnog sustava, ideal karizmatičnog vođe, naglasak na mladost i militaristički i autoritaran svjetonazor i sklonost političkom nasilju. Nakon toga, bilo je pokušaja da se uvede jedna općenita definicija fašizma. Fašizam je bio definiran kao negativna ideologija, zaokupljena propadanjem i dekadencijom društva u kojem djeluje, a kao glavne vrijednosti fašizma navedeni su antimarksizam, antiliberalizam, antikonzervativizam, antiracionalizam, antipozitivizam i antimaterijalizam. No, pojedini istraživači su osim ovih "negativnih" vrijednost fašizma pokazali da je on imao i "pozitivne" elemente. Zato se među povjesničarima razvila rasprava je li fašizam prihvatio modernizaciju i razvoj, ili je u biti bio pokret suprotstavljen modernizaciji i nostalgično usmjeren prema idiličnoj i neiskvarenoj prošlosti.

Isto je tako očito da korijeni fašističke ideologije ne leže isključivo u posljedicama Prvog svjetskog rata, nego da su se određene pretpostavke za razvoj fašističke ideologije pojavile još krajem 19. i početkom 20. stoljeća. U tom je smislu fašizam, koji se razvio u politički pokret nakon Prvog svjetskog rata, imao začetke u nekim elementima europske kulture i filozofije s kraja 19. stoljeća.

Ovo vrijedi i za fašizam u Velikoj Britaniji. Već krajem 19. i početkom 20. stoljeća u Velikoj Britaniji pojavljuju se političke skupine izrazito kritične prema tadašnjem stanju i položaju Velike Britanije. One su bile razočarane predstavničkom demokracijom i britanskom vladom, koju su smatrali nedjelotvornom, nestručnom i nesposobnom. Smatrali su da upravljanje britanskim imperijem trebaju preuzeti stručni i sposobni ljudi, a bili su zabrinuti i za sigurnost i blagostanje britanskog imperija i njegovih kolonija. U tom razdoblju osnivaju se različite udruge čiji je cilj jačanje solidarnosti između svih slojeva britanskog društva. Npr. pomorske udruge težile su promicanju solidarnosti, požrtvornosti, domoljublja i podizanju tjelesne sposobnosti muškog stanovništva, s ciljem održanja Velike Britanije kao velike pomorske sile.

Istovremeno se pojavljuju sljedbenici društvenog darvinizma, po kojima su određene nacije bolje, a druge su manje vrijedne. Veliki britanski gradovi, s brojnim stranim doseljenicima, smatrani su uzrokom slabljenja i kvarenja britanske nacije. S takvim razmišljanjima usko je povezan antisemitizam i ideje o potrebi zaštite britanske nacije i njezine "rasne čistoće".

Nakon završetka Prvog svjetskog rata u Velikoj Britaniji došlo je do gospodarske krize i porasta nezaposlenosti, dok je gospodarstvo Sjedinjenih Američkih Država i Japana bila u puno boljem položaju. U Europi su se širile boljševičke revolucije (Mađarska, Bavarska, pobuna Spartakovaca u Berlinu). Washingtonska konferencija održana 1921. i 1922. ograničila je izgradnju novih ratnih brodova i time označila, kako se tada činilo, početak kraja britanske pomorske premoći. Sve ove negativne promjene potaknule su osnivanje različitih manjih političkih stranka i društava (npr. National Party, British Commonwealth Union, Comrades of the Great War). Svi oni bili su okupljeni oko ideja domoljublja, potrebe da se Britanija održi kao velika sila i straha od boljševičke opasnosti. U novinama i lecima koje su tiskale ove skupine često se spominjala židovska urota protiv Britanije. Često su se spominjale teorije da su Nijemci i Židovi pomogli Lenjinu da dođe na vlast, a židovskom urotom su se pokušavali objasniti i neki drugi događaji koji su smatrani štetnima za Britaniju. Linehan ipak naglašava da ovakve stranke i društva nemaju osnovne značajke

fašističke ideologije. One nisu željele srušiti postojeći društveni sustav i uvesti novi na fašističkim principima, nisu imale karizmatičke vođe, niti su se pokušale organizirati u masovne političke pokrete, a također nisu pribjegavale organiziranom političkom nasilju.

Rotha Lintorn-Orman, koja je u Prvom svjetskom ratu bila vojna bolničarka koja se iskazala hrabrošću, osnovala je 1923. stranku British Fascisti (Britanski fašisti). Lintorn-Orman je bila oduševljena Mussolinijevim fašistima, a glavni zadatak njezine stranke bio je spriječiti moguću komunističku prijetnju postojećem poretku u Britaniji. Iako je ova stranka imala paravojni organizaciju, a njezini članovi nosili su odore, zapravo nije postojao čvršći politički program utemeljen na fašističkim principima. Prije bi se moglo govoriti o stranci koja je njegovala izrazito domoljublje i vjernost Monarhiji. Pripadnici ove stranke su se smatrali snagom koja bi u slučaju izbijanja revolucije pomogla vladi u borbi protiv komunističke opasnosti. No, generalni štrajk koji je izbio 1926. nije doveo do nasilja i pokušaja revolucionarnih promjena. Pesimistična predviđanja BF-a o revolucionanom nasilju nisu se ostvarila. Nakon toga, BF se okrenuo profiliranju vlastitog političkog programa, koji je počeo poprimati bitne karakteristike fašističke ideologije, kao npr. ideja o stvaranju korporativnog državnog uređenja, a sve je izraženije bilo i isticanje antisemitizma.

BF je počeo slabiti nakon osnivanja Britanskog saveza fašista (British Union of Fascist, BUF) koji je vodio Oswald Mosley. BUF je imao daleko bolje razvijen program, znatnu javnu potporu i Mosleyja kao karizmatičnog vođu. Zato su brojni članovi BF prešli u BUF, dok je BF nastavio životariti do 1935., bez ikakvog većeg utjecaja i važnosti. Povjesničari su BF uglavnom ocijenili kao stranku koja se, uz neke iznimke, može smatrati vrlo sličnom Konzervativnoj stranci, dok je njihov općeniti utjecaj u britanskom političkom životu bio zanemariv. Budući da je osnivačica BF-a bila žena, ova stranka je razvila i određenu vrstu "fašističkog feminizma", ističući dobrovoljno žensko uključivanje u desničarski politički aktivizam. Drugi povjesničari ne smatraju da je ovakav oblik ženskog aktivizma imao ikakvu namjeru izmjene tradicionalne ženske uloge u društvu, ali je takvo uključivanje žena u fašističke organizacije svakako zanimljivo.

Godine 1928. osnovan je i Kraljevski fašistički savez (Imperial Fascist League). Osnivač ove stranke bio je bivši satnik britanske vojske Arnold Spencer Leese. Stranka nikada nije imala više od nekoliko stotina članova. No, ona je u puno većoj mjeri isticala neke od glavnih ideoloških postavki fašizma. Ona je kasnije i napustila talijanski fašizam kao glavni ideološki uzor i okrenula se njemačkom nacizmu. Leese se čvrsto držao teorija o rasnoj superiornosti, odnosno nordijskoj rasi kao superiornijoj u odnosu na druge. Stranka se isticala oštrim antisemitizmom, a njezini članovi su i napadali Židove, te je djelovanje IFL-a među židovskom zajednicom u Velikoj Britaniji izazivalo nelagodu i strah. Kao i BF, tako je i IFL izgubio na važnost nakon što je 1932. osnovana Mosleyjeva fašistička stranka. Godine 1937. uveden je zakon kojim je zabranjeno nošenje odora pripadnicima političkih stranka, što je otežalo djelovanje IFL-a. No, stranka je nastavila djelovati sve do početka Drugog svjetskog rata, kada se isticala zahtjevima za izbjegavanje rata između Velike Britanije i Trećeg Reicha. Konačno je Leese interniran kao opasan element, u skladu s britanskim zakonom koji je donesen početkom Drugog svjetskog rata. Smatra se da je IFL imao utjecaja na stvaranje i oblikovanje poslijeratnih britanskih ekstremno desnih političkih skupina.

Početak 1930-ih godina i u Velikoj Britaniji počele su se osjećati posljedice velike svjetske gospodarske krize, te je došlo do velikog porasta nezaposlenosti. Ovo je bila situacija u kojoj je osnovan Britanski savez fašista (British Union of Fascist, BUF) pod

vodstvom Oswalda Mosleyja. Ova fašistička stranka se ističe po činjenici da je, za razliku od drugih britanskih, ali i europskih fašističkih stranaka, imala izrazito opširan politički program. Mosley je početkom 1930-ih bio član laburističke stranke i ministar bez lisnice u britanskoj vladi. U Prvom svjetskom ratu služio je u britanskoj vojsci, nakon rata bio je prvo u Konzervativnoj stranci, a 1924. prešao je u Laburističku stranku.

Mosley je u siječnju 1930. predložio britanskom premijeru Ramsayu MacDonaldu memorandum u kojem je predlagao mjere koje bi država trebala provesti kako bi se popravilo gospodarsko stanje. Među ostalim, Mosley se zalagao za napuštanje liberalne gospodarske politike. Umjesto toga, država je trebala intervenirati u gospodarstvu i odvojiti sredstva za pokretanje javnih radova, uvesti zaštitne carine koje bi olakšale položaj britanskih proizvođača, poboljšati školstvo i uvesti mirovine za osobe starije od 60 godina, itd. Budući da njegovi prijedlozi nisu naišli na odobravanje, Mosley je u svibnju 1930. napustio Laburističku stranku, a 1931. osnovao je Novu stranku (New Party), koja je bila potpuno neuspješna, nakon čega se Mosley naglo počeo okretati fašističkoj ideologiji. Tako je 1. listopada 1932. osnovan BUF, a Mosley je svoj politički program objavio javnosti u knjizi "Veća Britanija" (The Greater Britain). Mosley se zalagao za samodostatni gospodarski razvoj, u kojem bi Britanija proizvodila industrijske proizvode za potrebe kolonija, a kolonije bi proizvodile sirovine i hranu. Zalagao se i za korporativno uređenje britanskog društva i racionalno i stručno vođenje države. Parlamentarni sustav i postojeću vladu je smatrao nedjelotvornima. Treba naglasiti da je BUF-ov program imao kontradiktorne elemente. S jedne strane smatrao je postojeći sustav zastarjelim za uspješno rukovođenje moderne države, a modernizacija Velike Britanija smatrana je bitnim pitanjem. S druge strane, iracionalni elementi fašističke ideologije su zazirali od modernog svijeta i težili su za obnovom idiličnog i skladnog društva koje je nekada, kako su tvrdili, postojalo u Engleskoj, a čije su vrijednosti u suvremenom društvu razorene. Ipak, do sredine 1930-ih gospodarska situacija u Britaniji se popravila. Očigledno, BUF više nije mogao računati da će nezadovoljstvo gospodarskom krizom dovesti do njegova jačanja i osvajanja vlasti. Osim toga, i BUF je počeo organizirati svoje paravojne postrojbe, a njegovi pripadnici su počeli nositi odore, a kao dio stranačkog programa prihvaćen je i antisemitizam. Od sredine tridesetih godina, BUF se sve više priklanja nacističkoj ideologiji kao glavnom uzoru. BUF je tijekom vremena postao previše birokratiziran i za djelovanje stranke bilo je potrebno sve više financijskih sredstava, iako je Italija jedno vrijeme izdvajala znatna novčana sredstva za Mosleyjevu stranku. Osim toga, paravojna organizacija stranke i sukobi s ljevičarima, kao i napadi na Židove, nisu pridonijele širenju popularnosti BUF-a. U vezi s načinom na koji bi se BUF trebao razvijati, bilo je i više suprotstavljenih skupina u svakoj stranci. Do 1936. počeo je opadati broj članova BUF-a na nacionalnoj razini, s jedinom iznimkom daljnjeg uspjeha BUF-a u londonskom East Endu, gdje je ta stranka mogla računati na znatan broj pristaša i gdje je često dolazilo do ispada i nasilja između fašističkih i antifašističkih skupina. No, od 1937. na snagu je stupio novi zakon koji je zabranio paravojni ustroj političkih partija, pa je i BUF morao izvršiti preustroj stranačke organizacije. Tijekom 1937. i 1938. BUF je očito bio u krizi i imao je tek nešto manje od 6000 članova, od čega glavninu u Londonu. U razdoblju pred početak Drugog svjetskog rata BUF je opet pojačao aktivnosti zalažući se za mirovnu i proturatnu politiku. Ovo se nastavilo i neposredno nakon izbivanja rata. Konačno su sredinom 1940. Mosley i drugi visoki dužnosnici njegove stranke internirani, a BUF je proglašen ilegalnom organizacijom.

Osim ovih fašističkih partija (BF, IFL, BUF), djelovalo je i nekoliko manjih stranaka i društava koje su promovale fašističku ideologiju, ističući se svojim protukomunizmom, antisemitizmom i teorijama o rasnoj superiornosti.

Britanski povjesničari su puno raspravljali o brojčanoj snazi britanskih fašističkih stranaka, pri čemu su izvori o točnim brojčanim podacima vrlo oskudni i nepouzdan. Kada su vlasti 1940. zabranile djelovanje BUF-a, članovi te stranke su uglavnom uništili dokumente s popisom članstva. Fašistički promidžbeni materijali i tisak su često pretjerivali o brojčanoj snazi svojih stranaka, spominjući npr. da je riječ o članstvu od nekoliko stotina tisuća ljudi u BF-u. Povjesničari stvarno članstvo BF-a i IFL-a procjenjuju na nekoliko stotina do nekoliko tisuća. Zanimljivo je da je među članovima BF-a bilo puno plemića i bogatijih osoba, kao i umirovljenih časnika britanske vojske. Mosleyjev BUF bio je po broju članova puno ozbiljnija stranka, iako se taj broj tijekom vremena mijenjao. Ipak, može se zaključiti da je u određenom razdoblju ova stranka imala i nekoliko desetaka tisuća članova. Iako se u marksističkoj i liberalnoj interpretaciji fašizma često smatralo da je riječ o utočištu srednje klase, koja se okuplja u borbi protiv socijalizma, očigledno je da je dio članstva BUF-a potjecao iz radničke klase i ostalih nižih društvenih slojeva. Dobrim je dijelom bila riječ o radnicima koji nisu pripadali profesijama s dobrom sindikalnom organizacijom, pa se može zaključiti da su BUF-u pristupali tipični "mali ljudi" koji su u vrijeme gospodarske nesigurnosti tražili političku snagu koja će ih zaštititi. Osim toga u BUF su ulazili bivši vojnici, buntovna mladež i druge skupine. Vidljivo je da temeljitije istraživanje članstva fašističkih stranaka pokazuje da se pristupanje tim strankama ne može objašnjavati samo po klasnoj pripadnosti i da je pristupanje takvim strankama bilo potaknuto različitim motivima različitih društvenih skupina.

Jedno poglavlje knjige posvećeno je antisemitskoj sastavnici britanskog fašizma. Kada se govori o antisemitizmu općenito, treba razlikovati njegove različite oblike – od političkog do genocidnog antisemitizma. U Velikoj Britaniji antisemitizam je postojao još davno prije pojave fašizma. Krajem Prvog svjetskog rata u određenim krugovima u Britaniji bila je popularna teza da su židovska urota i Njemačka pomogli izbijanju boljševičke revolucije u Rusiji. Antisemitizam zasnovan na rasističkim teorijama o superiornosti nordijske rase bio je posebno istaknut u djelovanju IFL-a, po čemu se ova stranka približila ideologiji njemačkih nacionalsocijalista. Za razliku od toga, antisemitizam BUF-a bio je kombinacija političkog antisemitizma, ali i oportunitizma, odnosno bilo je to sredstvo provođenja politike, a ne najvažnija ideološka satavnica BUF-a. To se posebno pokazalo u istočnom Londonu, koji je bio važno uporište BUF-a, a ta stranka je iskoristila antagonizam tamošnjeg stanovništva prema brojnim Židovima koji su također živjeli na tom području.

Na području umjetnosti britanski fašisti su idealizirali predindustrijsku Englesku i tradicionalan način seoskog života. Zato su smatrali da treba dati naglasak narodnoj umjetnosti (obrtu) i folkloru. Istovremeno su veličali pojedine umjetnike, kao npr. Shakespearea i druge poznate britanske pisce. Britanski fašisti su smatrali da kultura ne smije poticati konflikte u društvu, nego u skladu s idealom korporativne države treba raditi na jedinstvu svih elemenata društva. Nasuprot tome, osuđivali su suvremenu umjetnost i moderni urbani život kao oblik iskvarenosti i degeneracije britanskog društva podložnog utjecajima dekadentnog amerikanizma i boljševičke kulture. Svjetonazor fašista bio je pesimističan. Oni su oštro osuđivali bezbrižan život imućne britanske mladeži, koja se prepuštala alkoholu, zabavi i razuzdanom spolnom životu. Prema mišljenju britanskih fašista, takvi utjecaji su bili prisutni i u tadašnjoj britanskoj književnosti, čija su djela bila puna likova homoseksualaca, mazohista, ovisnika, nim-

fomana, a slično mišljenje vladalo je i prema tadašnjoj likovnoj umjetnosti. Američki film i glazba bili su također napadani. Posebno je na meti bila jazz glazba, pa je jedan član BUF-a napisao da je riječ o "Židovčićima koji jauču jazz i zlatnozubim crnčugama koji šire 'kulturu' džungle i močvare" (Jew-boys wailing jazz and gold-toothed niggers disseminating the "culture" of the jungle and the swamp.). (str. 232.) Moderni grad i gradski život bili su za britanske fašiste najočitiiji znak propadanja britanskog društva, iako su i neki književnici i pjesnici, koji nisu bili fašisti, dijelili slično mišljenje kao npr. Thomas S. Eliot u svojoj pjesmi "The Waste Land" (1923.). Britanski fašisti često su uspoređivali Veliku Britaniju sa starim Rimom, koji je s vremenom napustio izvorne vrline i zato propao. Industrijsko društvo je za fašiste također bilo nehumano, jer je ono dovelo do napuštanja sela i sloma idiličnog seoskog društva. Ipak, treba znati da je fašizam osim ovakvih protomodernih stajališta, također imao i elemente modernizacije u sklopu svoje ideologije, pa su ove dvije težnje često bile suprotstavljene. Zato su britanski fašisti smatrali da će pod njihovom vlašću i gradovi i industrija biti oslobođeni negativnih elemenata, čime će postati dio novog i boljeg fašističkog društva.

Riječ je o vrlo zanimljivoj knjizi, koja daje brojne podatke ne samo o britanskom fašizmu, nego i općenito o shvaćanju i proučavanju te ideologije.

Nikica BARIĆ

Danijel PRKA, Josip NOVAK, Siniša POGAČIĆ, *Zrakoplovstvo Nezavisne Države Hrvatske 1941.-1945.*, P. c. Grafičke usluge d. o. o., Zagreb 1998., 367 str.

Tema istraživača, konkretizirana u naslovu knjige, osim iscrpnih podataka o zrakoplovima, sadrži i podatke o općem ratnom stanju kako u Europi tako i na području NDH te time zaokružuje tematsku cjelinu. Iako je knjiga namijenjena određenom krugu čitatelja, ona je dostupna i onima koji nisu znalci te tematike jer je zahvaljujući širokom spektru objašnjenja djelo razumljivo. Međutim, nepravilnosti poput nedosljednog prepisivanja izvornog dokumenta prilikom citiranja (gdje autori tekst prilagođavaju današnjem hrvatskom jeziku) te nedorečenost pojmova kao u rečenici "...sudjelovalo (je) pet zrakoplovstava: savezničko, njemačko, talijansko, partizansko i hrvatsko", trebala bi ubuduće biti izbjegnuta.

Prilikom istraživanja korišteno je arhivsko gradivo Arhiva Hrvatske u Zagrebu, zatim osobni zapisi zrakoplovaca, a autori su aktivno surađivali s istraživačima iz Njemačke, Italije i SAD-a. Najveći problemi javljali su se oko iskaza sudionika ondašnjih događaja budući da ih je bilo uglavnom nemoguće provjeriti.

Knjiga je podijeljena prema poglavljima: "Ratno zrakoplovstvo Nezavisne Države Hrvatske" (11.-146.), "Hrvatska zrakoplovna legija" (147.-196.), "Posebne postrojbe" (197.-232.), "Boje i oznake zrakoplovaca" (233.-320.), "Oznake na odorama zrakoplovnih snaga NDH" (321.-334.), "Prilozi" (335.-367.).

Osnivanjem NDH te u sklopu jačanja njezinih vojnih postrojbi formirano je Hrvatsko ratno zrakoplovstvo, tijekom rata promijenjeno u Bojno zrakoplovstvo, pod zapovjedništvom Odjela zračnih snaga na čelu s pukovnikom Vladimirom Krenom. Zarobljavanjem zrakoplova vojske Kraljevine Jugoslavije, oni su predani na upravljanje zrakoplovnim snagama NDH te je u lipnju 1941. počela djelovati prva letačka postrojba-3. skupina sa 7. i 8. jatom.